

TORIL B. LYGSTAD • EDEL MONSEN

ÅARJELSAEMIEN: TONE MARIE LARSEN JÏH MAJA LISA KAPPFJELL

VAERINE 1

AAMHTESGÆRJAH 1.-2. DALTESASSE

ÅARJELSAEMIEN

ČálliidLágádus

ČálliidLágádus – TjæljiiBerteme – ForfatternesForlag
Pb 140, NOV-9735:n Kárášjohka/Karasjok
Fanasgieddi, NOV-9845:n Jeanoe-Tana

post@forfatternesforlag.org
post@authorspublisher.org

Nehtebovre – Nettbokhandel:
www.gavpi.org

Daam bæjhkohtsem aajehtsvierhkielaaken
njoelkedassh vaarjelieh. Bæjhkohtæjjaj
jïh reakta-aajhteri leah sjiere reaktah dan
bæjhkohtæmman. Ij leah dellie luhpie
daehtie gærjeste jieniedehtedh jallh nåhtadidh
jeatjah vuekiej mietie goh laake buerkeste.

Gærja lea boelhke learoevierhtieraajroste man
nomme *Vaerine*, *Vaegkine jïh Voenine*¹, mij dan
faagese dorjesovveme *Saemiengiele mubpine
gieline*, 1.-10. daltesidie. Lissine daejtie 12
learoegærjide aaj lohkehtæjjan-bihkedasse
jïh giellelierehtalleme-spielh bætieh, mejtie
ČálliidLágádusen nehtebielesne gaavna.

Learoevierhtietjælijh lægan ČálliidLágádusen
redaktöörine Heidi Guttorm Einarseninie
ektesne noerhtesaemien learoevierhtieh
dorjeme. Learoevierhtide jis gærjine
ČálliidLágádusen hammoeædjine
Britt Hanseninie ektesne dorjeme.

¹ Voene leses og forstås som *bygd* i dagens sørsamisk jfr. Bergsland/Magga, men *voene* betyr også *fjord* jfr. Vaapsten voene om Vefsnfjorden på Helgeland i Nordland. Vi har valgt å bruke *voene* om fjord i dette læreverket.

*Saemiedigkie Nöörjesne lea beetnehvierhtiej-
gumie dåårmeme.*

©ČálliidLágádus jaepien 2020
Hammoedæjja: Britt Hansen, ČálliidLágádus
Diedtelamme: Interface Media
ISBN 978-82-8263-367-3

**Äniedimmieh: b - bijjie/bijjemes, v - vuelie/
vöölemes, gu - gârroeh, o - äelkies, gs - gaskoe.**

GUVVIEH:

Edel Monsen: äejvieguvvie ävtesæjrosne,
ävtesæjrosne onne guvvieh gu jïh o, 2-3, 4 (v),
7, 11o, 12, 29bgu, bo, gso, vgu, 30gu, 32vo
Toril B. Lyngstaden s 4b, 11gu, 30 o, 32gu jïh b
Pål Lyngstaden ävtesæjrosne onne guvvie gs
Bodil Salon: 29vo
Olmáivákki skuvla/Manddalen skole:
29gsu

ILLUSTRASJOVNH:

Jorunn Løkvold: 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15,
16, 17, 19, 20, 21, 22, 25, 27, 28, 31
Britt Hansen, ČálliidLágádus: 7, 9, 18, 24, 26
Edel Monsen: 26

Ávtebaakoe – Forord

Vaerine 1 er en del av læremiddelpakken *Vaerine, vaegkine jïh voenine* som er et praktisk og temabasert undervisningsopplegg for elever med samisk som andrespråk i grunnskolen. Dette heftet dekker temaet fjell og er skrevet for deg som går på 1.-2. årstrinn.

I *Vaerine 1* får du være med en gruppe elever fra Olmmáivákki skuvla/ Manddalen skole som skal ha uteskole på fjellet. Gjennom deres opplevelser og aktiviteter får du lære om natur og kulturhistorie i tilknytning til fjellet. Du får blant annet lære samiske stedsnavn, naturbetegnelser og navn på planter, fisk og fugler. Heftet inneholder sanger og ulike skriftlige og muntlige oppgaver.

I læremiddelpakken inngår en fyldig lærerveiledning, og vi jobber også med å få publisert mye spennende tilleggsmateriell. Eksempelvis kan vi nevne kort, spill og plansjer, som kan bidra til å skape variasjon i undervisninga. Dette vil komme på forlagets nettside.

Vi håper at heftet kan bidra til mange spennende og lærerike samisktimer både inne i klasserommet og ute i naturen.

Edel Monsen

Toril B. Lyngstad

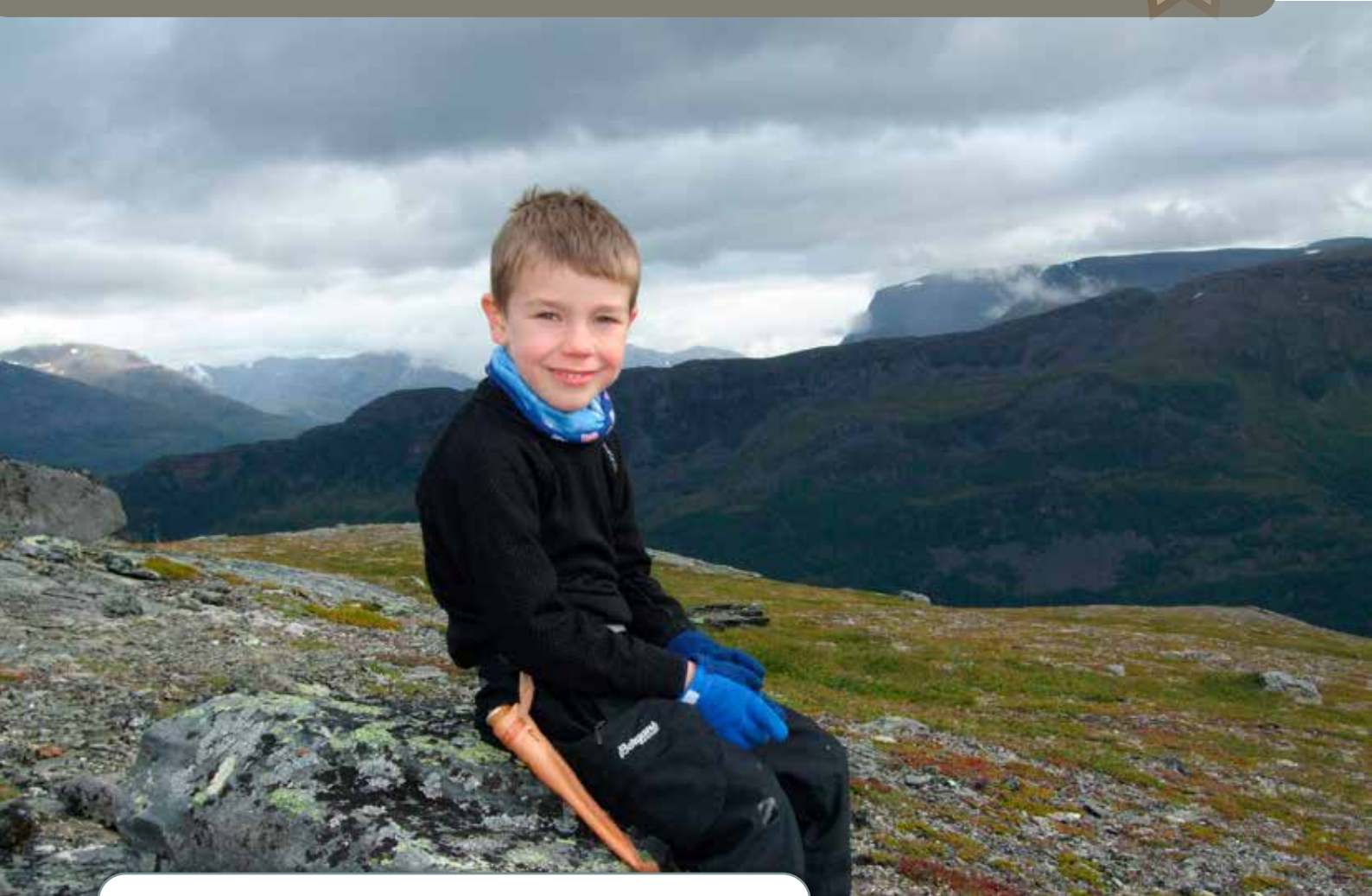
Takk til ...

Takk til oversetterne og deres team som har tilrettelagt og oversatt den nordsamiske utgaven til sørsamisk. Det har vært spennende og lærerikt å samarbeide med dere.

Takk til Jorunn Løkvold, som har satt sitt preg på læreverket med sine fine illustrasjoner.

Takk til alle dere andre som på ulikt vis har vært med på å forme *Vaerine, vaegkine jïh voenine*: elever, foreldre og kollegaer på Olmmáivákki skuvla/ Manddalen skole, Giellasiida - Samisk Språksenter i Olmmáivággi/Manddalen, Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune, Åge B. Pedersen, Idar Pedersen, Ingrid Johansen og Torleif Lyngstad.

Og sist men ikke minst: Takk til våre tålmodige familier.

LEAROEULMIEH/Læringsmål

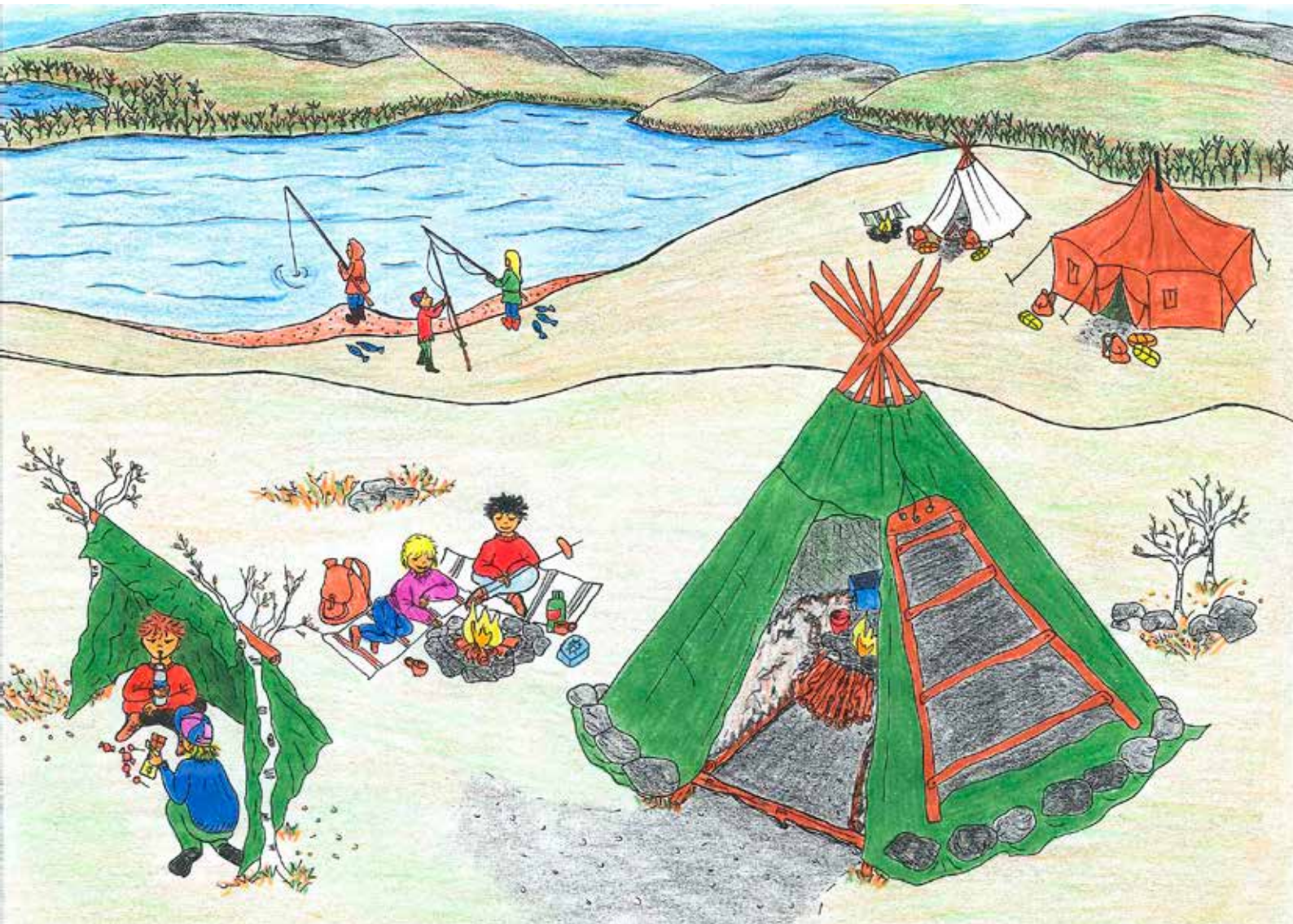
- Kunne lese og skrive det samiske alfabetet, enkle ord og setninger
- Kunne ord for hva som finnes på leirplassen
- Kunne fortelle hva du har i tursekken
- Kunne ord for hva du trenger for lage bål
- Kunne navngi minst to fugler og to dyr på fjellet
- Kunne de samiske ordene for *fugl*, *dyr*, *plante*, *reingjerde* og *bålplass*
- Kunne noen samiske naturbetegnelser
- Kunne noen samiske stedsnavn
- Kunne sangene *Duvrie åara*, *Madtjeles leam*, *Rieksegh* og *Tjijhtje tjaebpies tjeehpes tjåktjah*

Bijene vaeresne

På fjellet

Soptsesth mah guvvesne.
Fortell hva som er på bildet.

Guvvesne leah ...
På bildet er det ...

DAAM GALKH LÏEREDH:

Dette skal du lære:

Gåetiebealesne

På leirplassen

moerh

dålle

såarah

låavth-
gåetie

voesse

Voessen sisnie

I sekken

tjuepsie

buste

nejpie

guksie

beapmoe-
borhtje

tjohpe

vaanhtsh

ålloe-
guapah

ålloe-
abpese

ålloe-
måvhkah

Bijene vaeresne

På fjellet

bovtse

ledtie

sjædtoe

giedtie

dålle-
bealesne

ALFABEETE

Aa Bb Dd Ee

Ff Gg Hh Ii Iï

Jj Kk Ll Mm Nn

Oo Pp Rr Ss Tt Uu

Vv Yy Ææ Öö Åå

Gïelen tjoejenassh

Språkets lyder

a â aa ae b d e ea ee f g h iï î ie ie j k l m n ng nj o oe p
r s sj t tj ts u ua ue v y yö æ ææ öö å åa åe åå

1. Alfabeete

Alfabetet

Maahtah baakojde tjaeledh?

Kan du spore eller skrive ordene?

2. Bokstaavh

Bokstavene

Maam bokstaavide govlh?

Hvilke bokstaver hører du?

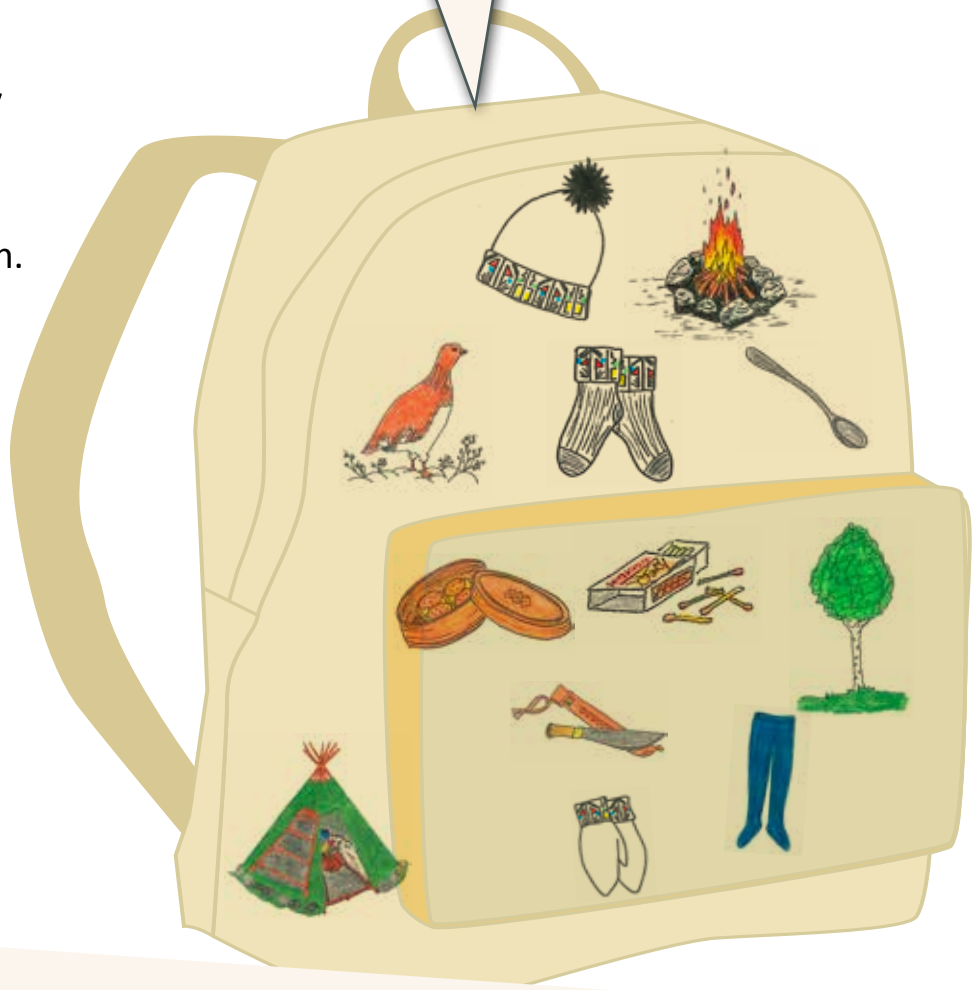
Voessen sisnie mov Leah ...
I sekken har jeg ...

3. Mov voessen sisnie

I sekken min

Soptsesth mah dov
voessen sisnie.

Fortell hva du har i sekken.

Madtjeles leam

Vualkam bovtsi g ajkoe
mادتjeles leam
govlem gujht measatjidie
r avkeminie.

Vuelie: Indian laavloe
Baakoeh:  asa Blind
Jarkoestamme: Elen Kristina Utsi

4. Gåetiebealesne

På leirplassen

Maam gåetiebealesne bijjene vaeresne mahtah gaavnedh?

Hva kan du finne på leirplassen på fjellet?

Maam gåetiebealesne gaavnijibie? Dievhtieh baakoejgumie.

Hva finner vi på leirplassen? Fyll inn ord.

Gåetiebealesne Leah

5. Mijjen gåetiebealesne

Leirplassen vår

Gåetiebealesne Leah...
På leirplassen er det ...

Guvvedh dam gåetiebealam jñh klaeredh.

Soptsesth gåetiebealan bijre.

Tegn og fargelegg en leirplass. Fortell om leirplassen.

6. Dålle

Bål

Maam daarpesjibie gosse dållem
biejedh? Tjaelieh baakojde.

Hva trenger vi for å lage bål? Skriv ordene.

Mijjeh daarpesjibie ...
Vi trenger ...

7. Dållebealesne

Å ha bål

Soptsesth maam guvvesne vuajnah.
Biejh sievem baakoste gávvan.

Fortell hva du ser på bildet.
Sett strek mellom ord og bilde.

Guvvesne leah ...
På bildet er det ...

voesse

dålle

guksie

beapmoeborhtje

goerve

abpese

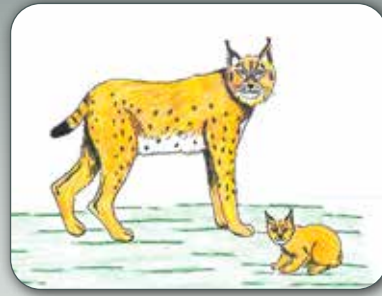
moerh

VAERIEN JUVRH

DYR PÅ FJELLET

bivtse
rein

råate
gaupe

duvre
bjørn

gierhie
jerv

snöölhke
ulv

snjeara
mus

luemege
lemen

minke
mink

tjetskie
røyskatt

riepie
rev

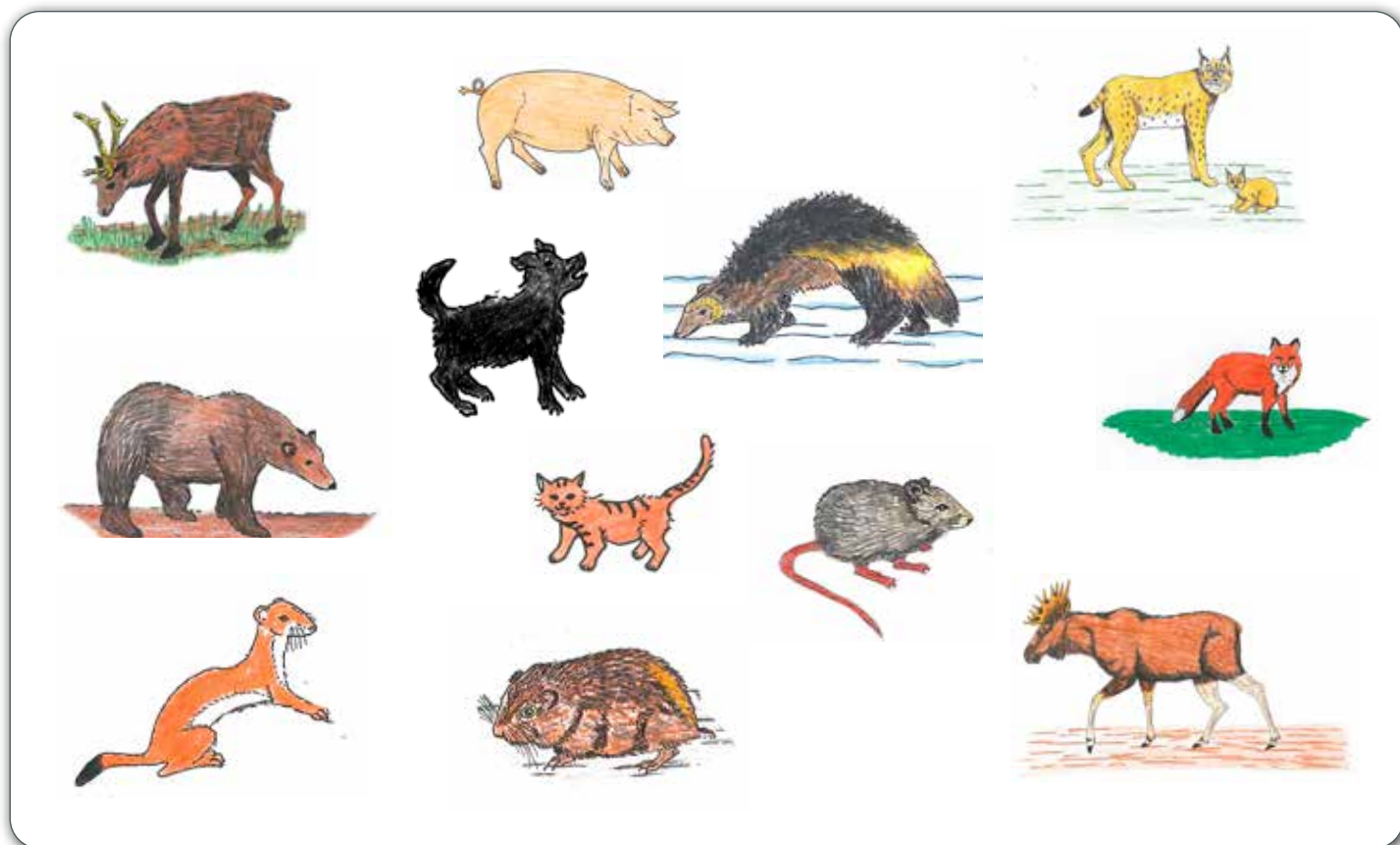
8. Magkeres juvrh bijjene vaeresne Leah?

Hvilke dyr lever på fjellet?

Biejh gievliem riektes juvri bijre.

Guktie juvri saemien nommh? Tjaelieh baakojde.

Sett ring rundt riktig dyr. Vet du hva dyrene heter på samisk? Skriv ordene.

9. Vaerien juvrh

Dyr på fjellet

Maam vaerien juvrh bööremes lyjhkh?
Guvvedh jih klaeredh dam!

Hva er ditt favorittdyr på fjellet? Tegn og fargelegg det!

Duvrie åara

Duvrie åara, duvrie åara
jijtse gaavmosne.
Årroeh dellie sjeavehth!
Aellieh duvriem neerrehth!
Duvrie åara, duvrie åara
jijtse gaavmosne.

Tekste jih vuelie: Björnen sover
Jarkoestamme: Ella Holm Bull

10. Magkeres juvrh?

Hvilket dyr?

Biejh sievem riektes guvvide.

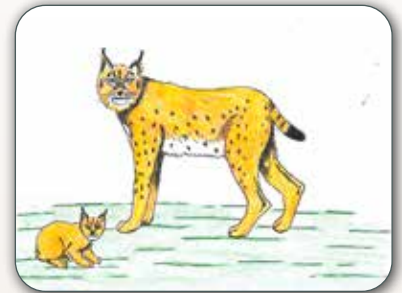
Sett strek mellom ord og bilde.

RÅATE

RIEPIE

SNÖÖLHKE

GIERHKIE

BOVTSE

DUVRIE

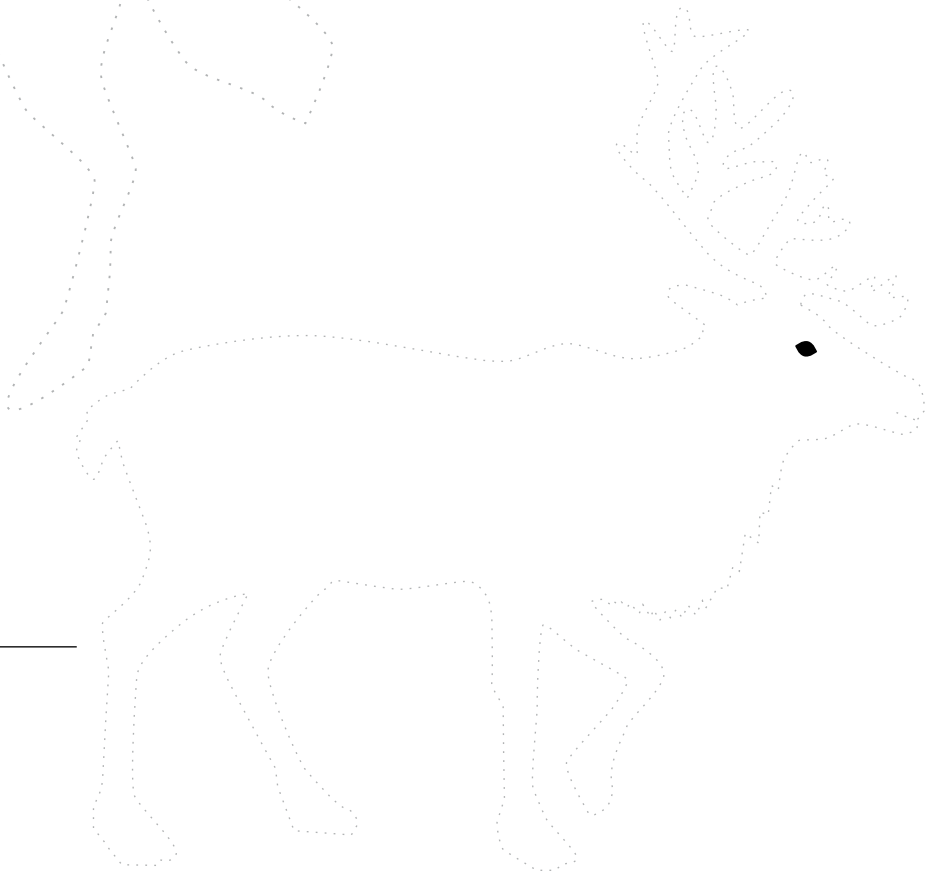

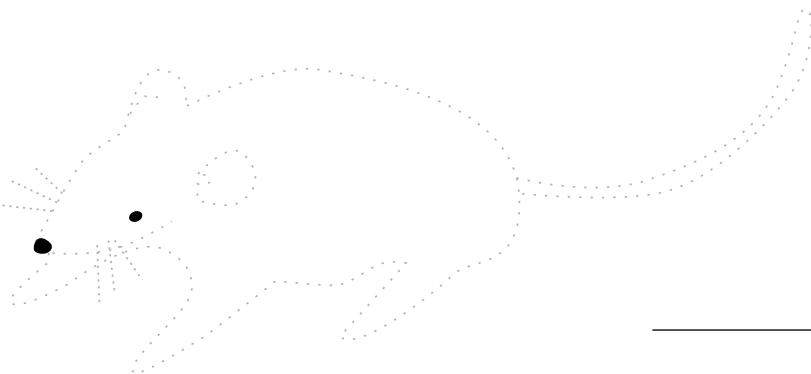

11. Magkeres juvrh daase vöörhkesovveme? Guvvedh jäh tjaelieh baakojde.

Hva slags dyr skjuler seg her? Tegn omrisset og skriv ordene.

Rieksegh

Tjijtjie låávle ga, ga, ga, ga, ga

Aehtjie tjåårve bevg, bevg, bevg

Tjovkh dah stååkedieh bi, bi, bi, bi, bi

Gaajhkesch dah föörhkedieh beavgga, beavgga, beavgga!

Tekste jïh vuelie: Pekka Lukkari
Jarkoestamme: Siri Kappfjell Päiviö

Tjijhtje tjaebpies tjeehpes tjåktjah

Tjijhtje tjaebpies tjeehpes tjåktjah.

Tjahkan tjaetsiem tjuekieh.

Tjovven tjirreh tjåajjan, tjåelide.

Vuelie/baakoeh: Saemien aerpievaajese jïh vuelie

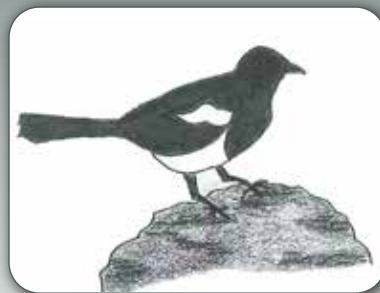

VAERIEN LEDTIEH

FUGLER PÅ FJELLET

voerhtje
kråke

skærhtjoe/skijre
skjære

gurhtie
smålom

guelhtehke
snøspurv

sjorjehke
heilo

gierkehtse
kongeørn

traasta
trost

gaaranasse
ravn

rïeksege
rype

haepkie
falk

12. VAERIEN LEDTIEH

Fugler på fjellet

Mij reaktoe? Biejh X vaestiedassen bijjelen gusnie baahtode.

Hva er riktig? Sett X over feil svar.

Manne voerhtje.

Manne skjire.

Manne gaaranasse.

Manne rieksege.

Manne gierkehtse.

Manne siorjehke.

Manne haepkie.

Manne traaste.

Manne guelhtehke.

Manne gurhtie.

13. Eatnemenlahtesh

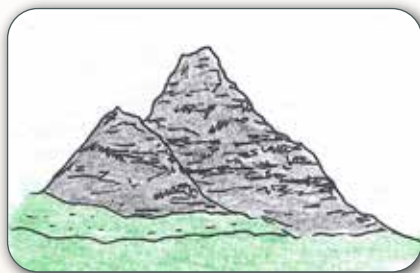
Naturbetegnelser

Maahtah saemien lahtesidie tjaeledh?

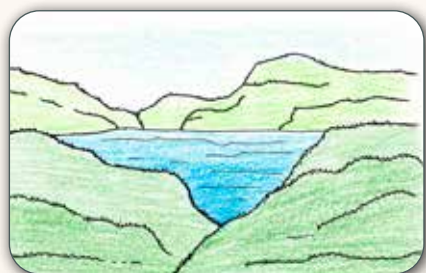
Kan du skrive disse samiske ordene?

johke | en elv

vaerie | et fjell

jaevrie | et vann

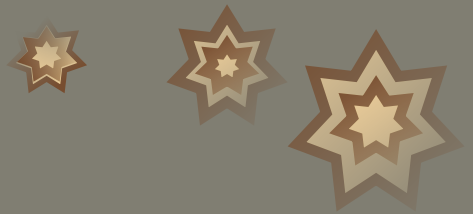
guevtele | en vidde

14. Saemien eatnemen sijjienommh

Samiske stedsnavn

Muvhth saemien sijjienommh daajrah?

Kan du noen samiske stedsnavn?

1 – akte

2 – göökte

3 – golme

4 – njieljie

5 – vijhte

6 – govhte

7 – tjijhtje

8 – gaektsie

9 – uktsie

10 – luhkie

15. Låhkoeh

Tall

Tjaelieh!

Skriv!

1 AKTE

2 GÖÖKTE

3 GOLME

4 NIELJIE

5 VIJHTE

16. Låhkoeh

Tall

Magkeres baakoeh jñh låhkoeh ektese govlesuvvieh?
Biejh sievem riektes låhkojde jñh guvvide.

Hvilke ord og tall hører sammen? Sett strek mellom ord og bilde.

luhkie

vijhte

akte

tjijhtje

gaektsie

uktsie

njieljje

govhte

golme

göökte

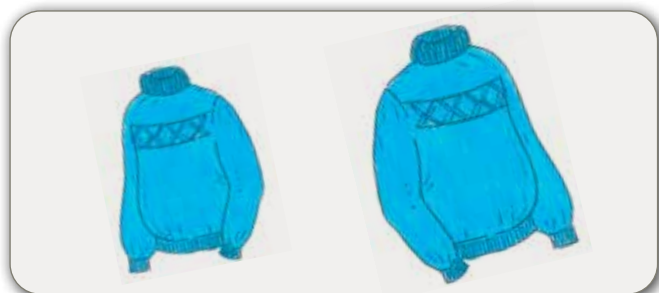

17. Man gellie?

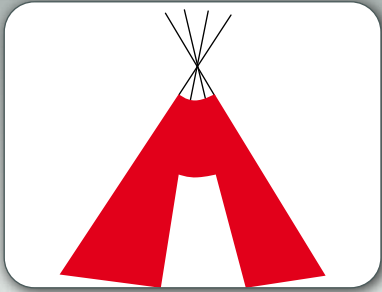
Hvor mange?

Ryöknh man gellie vaarjoeh mah fierhtene njieljieskaavtegisnie. Tjaelieh lähkojde.

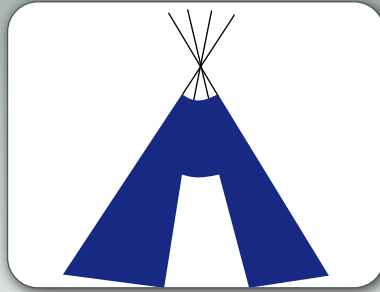
Tell plaggene i hver firkant. Skriv tallene.

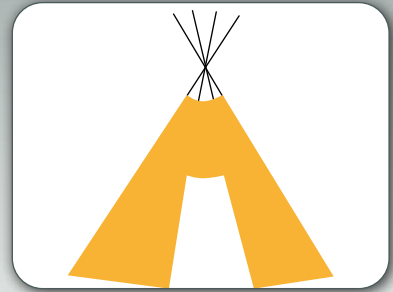
KLAERIEH FARGER

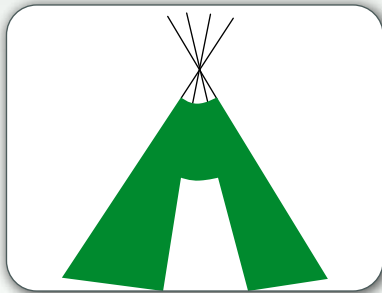
rööpses

plaave

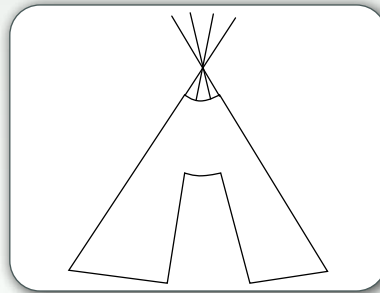

viskes

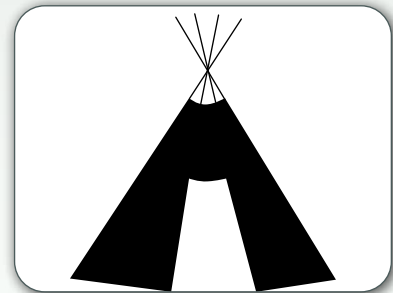

kruana / kroenes

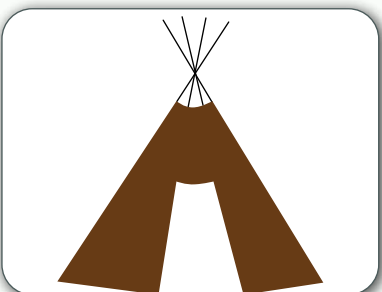
kroenes brukes om vekster

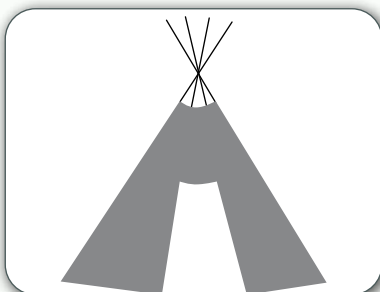
veelkes

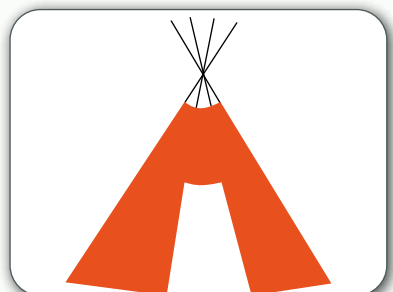
tjeehpes

rutjkes

kraevies

rööpsesviskes

18. Klaerieh

Farger

Lohkh tekstem guvviej nuelesne, jallh goltelh maam lohkehtæjja jeahta. Klaeredh riektes klaerine.

Les teksten under hvert bilde, eller lytt til læreren. Fargelegg i riktig farge.

plaave ålloeabpese

kruana vaanhtsh

viskes tjohpe

rööpses ålloeguapah

rööpsesviskes ålloemåvhkah

tjeehpes gaamegh

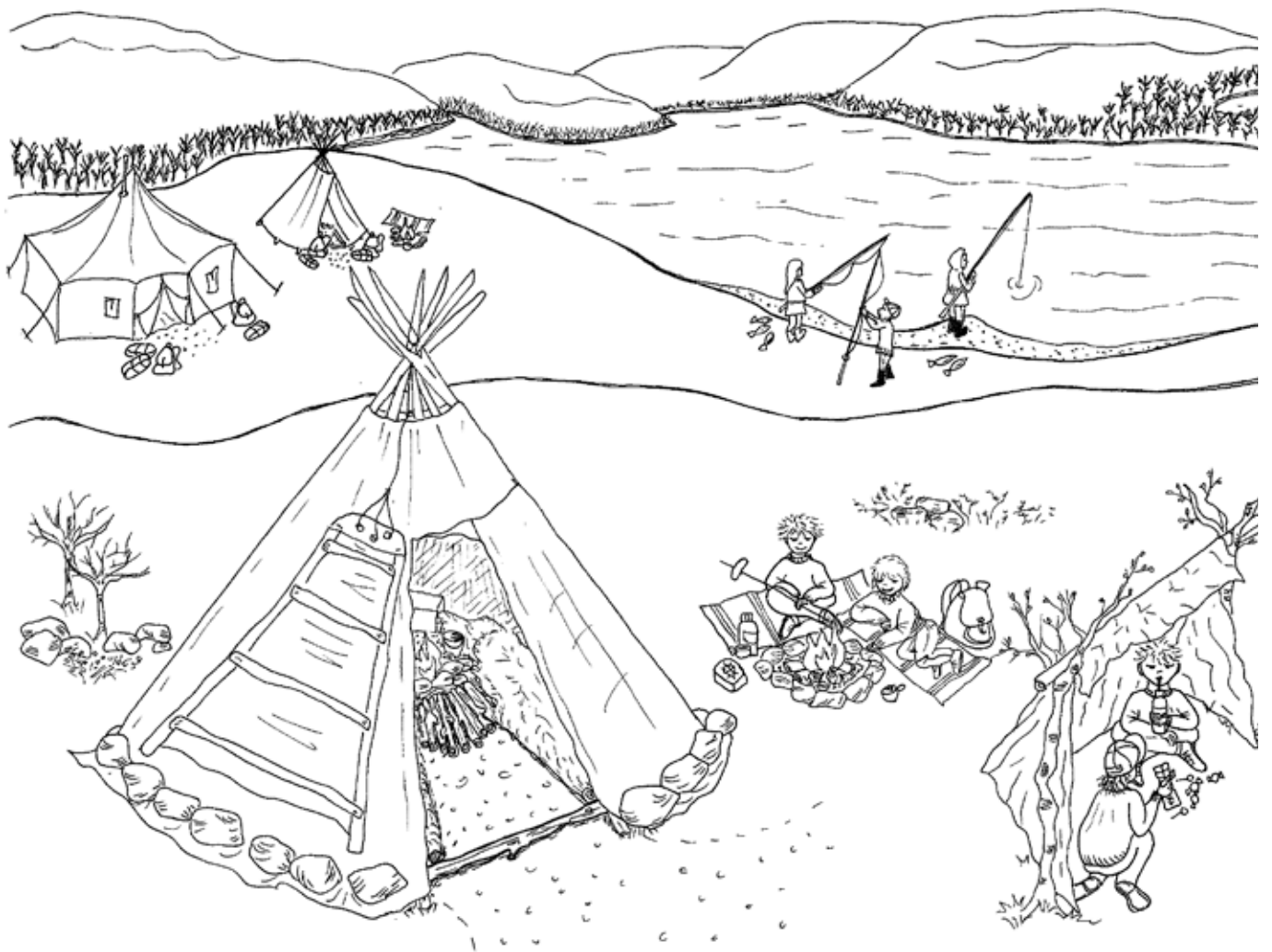

19. Goltelh jñh klaeredh

Lytt og fargelegg

Goltelh maam lohkehtæjja jeahta jñh guvviem klaeredh.

Lytt til læreren og fargelegg bildet.

Guvvesne kruana
låavthgåetie.

MIEHTJIESKUVLESNE

På uteskole

Niejte lihtieh bæssa.

Dah laejpieh bissieh.

Niejte gueliem håågkeme.

Dah ektesne stååkedieh.

Baajtje joptsem gadtsa.

Dah sijjenommi bijre liereminie.

20. Bijjene vaeresne

På fjellet

Guvvedh vaeriem! Klaeredh jih saemien soptsesth maam datne guvviedamme.

Tegn et fjellbilde. Fargelegg og fortell på samisk hva du har tegnet.

A large, empty white rectangular area with rounded corners, intended for drawing a mountain landscape.

Bijjene vaeresne leah ...
På fjellet er det ...

21. Maam baakojde govlh?

Hvilke ord hører du?

Goltelh maam lohkehtæjja jeahta.
Biejh gieвлиem riektes guvviej bijre.

Lytt til læreren. Sett ring rundt riktig figur.

1.

2.

3.

4.

5.

22. Soptsesth mah guvvesne

Fortell hva som er på bildet

Vuartesjh ikth vielie guvviem vijhtedinie sæjrosne.

Soptsesth maam vuajnah.

Maahtah vielie daan aejkien guvvien bijre soptsestidh?

Se på bildet på side fem en gang til og fortell hva du ser.

Kan du fortelle mer denne gangen?

23. Learohkh miehtjieskuvlesne

Elever på uteskole

Manne lyjhkem
bijjene vaeresne årrodh.

Luste miehtjieskuvlesne.

Manne lyjhkem bæjjese
vaaran vaedtsedh.

